

УДК 645.125/58.22

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ**Вишневська О.М., д.е.н.
Шличек І.В.***Миколаївський національний аграрний університет*

Досліджено стан валового виробництва продукції рослинництва і визначено основні напрями щодо забезпечення сталого розвитку галузі у контексті продовольчої безпеки і формування експортного потенціалу. Виявлено можливості щодо нарощування виробничих потужностей галузі з урахуванням експортного потенціалу. Обґрунтовано складові формування продовольчої безпеки країни у контексті нарощування виробничих потужностей сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: сільськогосподарські культури, продовольча безпека, потенціал.

Condition of the gross crop production is investigated and the basic directions to ensure sustainable development of the sector in the context of food security and formation of export potential are detected. Possibilities of increase the production capacity of sector considering the export potential are detected. Components forming food security in the context of increasing production capacity of agricultural enterprises are substantiated.

Keywords: agricultural crops, food Security, potential.

Актуальність проблеми. Продовольча безпека України і її регіонів безпосередньо залежить від стану розвитку галузі, яка за своїм складом і структурою значно відрізняється від інших міжгалузевих комплексів, передусім тому, що головним засобом виробництва виступає земля, на якій вирощується сільськогосподарська продукція і сировина для виробничих і соціальних потреб.

Специфіка забезпечення продовольчої безпеки України повинна полягати не лише в максимальному забезпеченні власних потреб в окремих видах сільськогосподарських культур, передусім зернових, цукрового буряку, картоплі, овочів, плодів та фруктів, але і у створенні потужного експортного потенціалу, у формуванні продовольчої безпеки.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженням сутності і складових продовольчої безпеки в Україні та її регіонах займають-

ся такі провідні науковці, як: О.Г. Білорус, І.Ф. Бінько, В.І. Власов, О.І. Гойчук, З.С. Варналій, В.М. Геєць, М.В. Зубець, В.П. Мікловда, П.Т. Саблук та ін. Актуальність подальших досліджень пов'язана із процесами глобалізації і продовольчою безпекою світу і окремих регіонів. Формування продовольчої безпеки світу є важливою складовою національної безпеки країни і залежить від потенційних виробничих потужностей сільськогосподарських підприємств і кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції, у тому числі імпортової залежності за окремими групами продукції. Необхідним є забезпечення зростання рівня конкурентоспроможності продукції, як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку, що у свою чергу формує можливості для розвитку вітчизняного аграрного бізнесу і формування безпечної основи продовольчої безпеки.

Саме тому обґрунтування сутності і складових формування продовольчої безпеки у контексті нарощування виробничого потенціалу підприємств аграрного сектору є актуальним питанням, яке потребує подальших наукових досліджень.

Метою роботи є обґрунтування сутності і особливостей нарощування виробничих потужностей підприємств аграрного сектора у контексті формування продовольчої безпеки і експортного потенціалу галузі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Необхідність забезпечення продовольчої безпеки України та її регіонів вимагає підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення, що передбачає використання державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та реалізації заходів щодо імпортного контролю з метою захисту власних виробників від конкурентного навантаження. Надійність забезпечення продовольчої безпеки полягає у достатньому самозабезпеченні продуктами рослинництва, а також від стану їх переробки у харчовій промисловості [2].

За період 1990–2011 рр. в Україні відбулося зменшення посівних площ сільськогосподарських культур на 16,8 %, а також у 4,6 разів знизилися посівні площі кормових культур. За цей період значно зросли посіви високорентабельних експортоорієнтованих культур: соняшнику – у 2,8 разів, ріпаку – понад 10 разів, а це здійснює негативний вплив на екосистеми [1].

Зростання обсягів сільськогосподарського виробництва в Україні за підсумками січня-червня 2012 року у порівнянні з аналогічним періодом 2011 року становило 7,4% (у I півріччі 2011 року у порівнянні з I півріччям 2010 року зростання становило - 3,5%). Зростання валового виробництва у сільськогосподарських підприємствах у січні-червні поточного року становило 11,8%, у особистих селянських господарствах населення - 4,4%. Істотне зростання обсягів виробництва продукції рослинництва обумовлене більш раннім, ніж у 2011 році, початком жнив і прискореними темпами збирання зернових культур. За даними Державного Комітету статистики, зростання обсягів виробництва продукції рослинництва у січні-червні 2012 року становило 54,8% [5].

Середня врожайність ранніх зернових у 2012 році становила 18,9 ц з 1 га, тоді як в 2011 році - 29,2 ц з 1 га (на 35,3% менше). За інформацією Державного Комітету статистики загальний обсяг реалізованої продукції рослинництва у 2012 році порівняно з відповідним періодом 2011 року збільшився на 43%. У сільськогосподарських підприємствах загальний обсяг валового виробництва становив 9,8 млн. тонн зерна (у 2,3 разів більше ніж на у 2011 році), зокрема, 5,4 млн. тонн пшениці, 1,2 млн. тонн ячменю, 2,7 млн. тонн кукурудзи, 0,1 млн. тонн жита [5].

Вітчизняний аграрний сектор залишається лідером з експорту соняшникової олії – приблизно 2,8 млн. тонн, або 54% від обсягів світового експорту соняшникової олії.

У 2011-2012 маркетинговому році загальне виробництво основних видів олійних культур в Україні перевищило 12 млн. тонн за потенційних вітчизняних потужностей з їх переробки 11 млн. тонн.

За підсумками 2012 року вироблено 2,3 тонн соняшникової нерафінованої олії, що на 22,9% більше, ніж за аналогічний період 2011 року. Вироблено 113 тис. тонн олії, що на 60,1% менше, ніж у липні 2012 року, і на 59% більше, ніж у серпні 2011 року [5].

Динаміка валового виробництва зернових і зернобобових культур і цукрових буряків у період 1990 – 2011 років представлена нами на рисунку 1.

Основними проблемними аспектами у галузі є необхідність: зниження посівних площ під вирощування ґрунтовиснажливих культур – соняшнику та ріпаку; зниження посівів культур кормової групи, окремих круп'яних культур (просо, гречка), зернобобових і цукрового буряку;

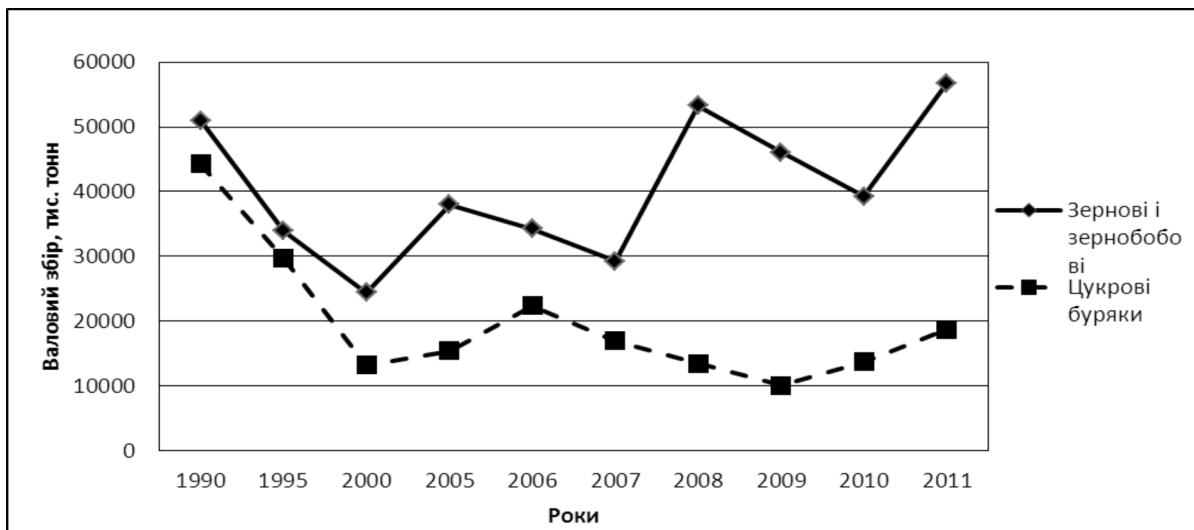

Рис. 1. Динаміка виробництва основних сільськогосподарських культур в Україні*

*Представлено автором з використанням статистичної інформації

недостатня врожайність сільськогосподарських культур, низький рівень інноваційної активності підприємств і запровадження ресурсозберігаючих технологій; значна питома вага у виробництві продукції у особистих господарствах населення, які не можуть забезпечити достатній якісний рівень; висока енерго- і ресурсозатратність виробництва продукції рослинництва; відсутність інноваційних підходів щодо обробки ґрунту та вирощування сільськогосподарських культур (системи No-Till, органічного виробництва, крапельного зрошування); дефіцит висококваліфікованих працівників, здатних працювати на новітньому обладнанні і виконувати високотехнологічні операції з вирощування сільськогосподарських культур [3].

Орієнтація сільськогосподарських підприємств на вирощування рентабельних зернових, а також олійних культур не сприяє збалансованому постачанню на ринок різноманітної продукції харчування. Як наслідок, останнім часом спостерігається недовиробництво окремих малорентабельних або збиткових сільськогосподарських культур, що призводить до зниження пропозиції їх на ринку, появи ажіотажного попиту та стрімкого зростання цін для споживачів. Динаміка врожайності представлена нами на рисунку 2.

Українські аграрії поставили на переробку 14 мільйонів тонн цукрового буряку, з яких вироблено 1,3 мільйона тонн цукру. Такі обсяги повністю задовольняють потреби внутрішнього споживання.

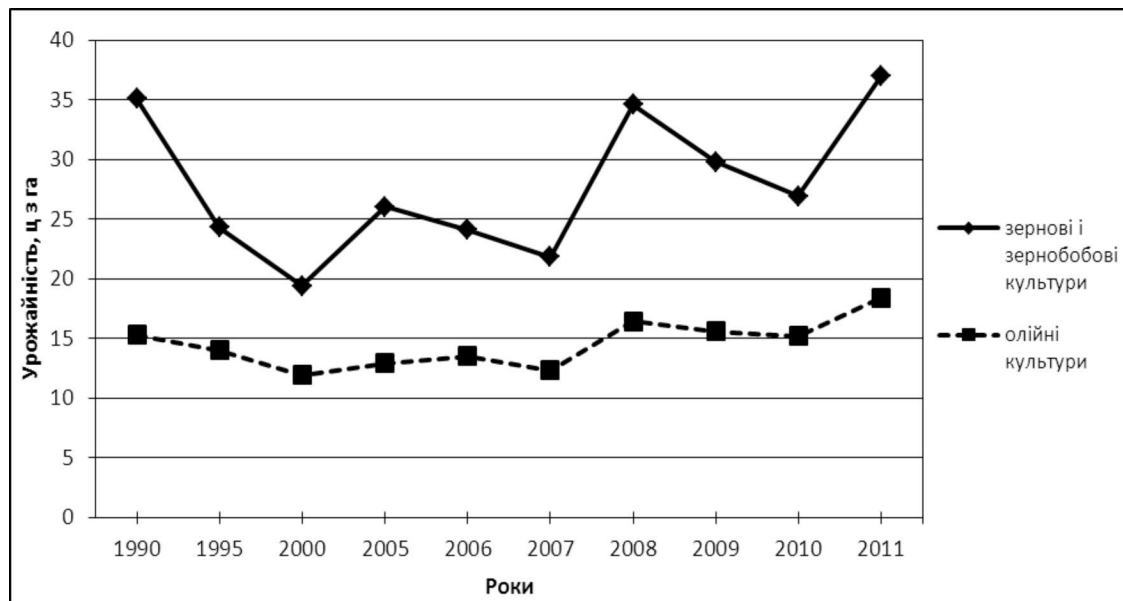

Рис. 2. Динаміка урожайності основних видів сільськогосподарських культур по вітчизняних підприємствах*

*Представлено автором з використанням статистичної інформації

За оперативними даними цукрових заводів, в Україні вироблено 1,3 мільйона тонн цукру із поставлених на цукрові заводи 14 мільйонів тонн цукрових буряків. Загалом виробництво цукру очікується на рівні 1,8 мільйона тонн, що надасть можливість, з урахуванням перехідних залишків на початок 2012 - 2013 маркетингового року, повністю забезпечити потребу внутрішнього ринку цукром власного виробництва.

Тенденція зміни урожайності цукрових буряків за період 1990 – 2011 років представлена нами на рисунку 3.

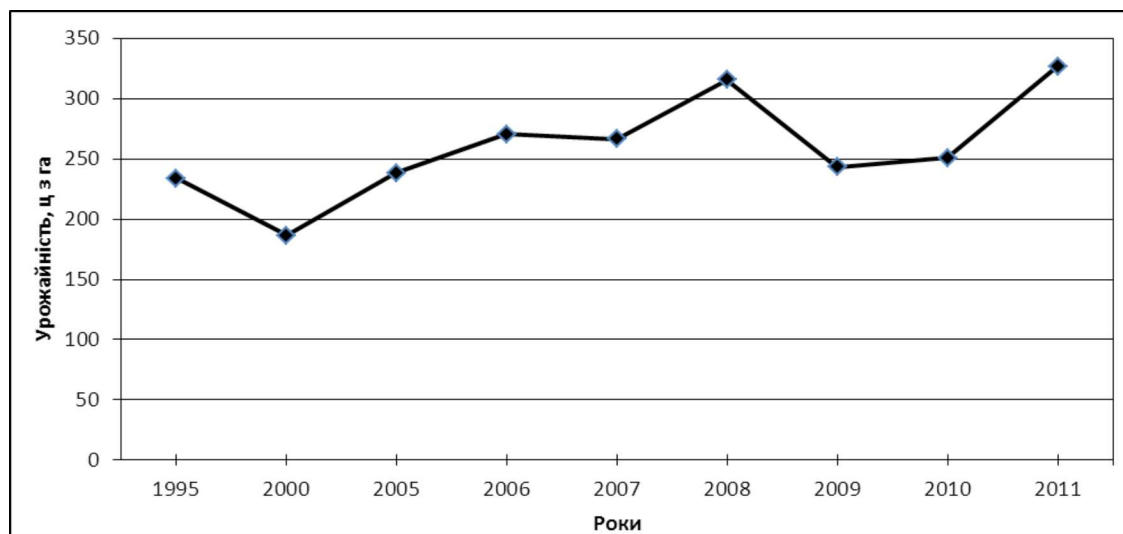

Рис. 3. Динаміка урожайності цукрових буряків по вітчизняних сільськогосподарських підприємствах*

*Представлено автором з використанням статистичної інформації

До проведення земельної реформи в Україні домінували сільськогосподарські підприємства з розмірами земельних угідь у середньому 3,0–3,5 тис. га на одне господарство. За період проведення земельної реформи було сформовано господарські структури, засновані на різних формах власності і господарювання, із значно меншими розмірами землекористувань. Дрібні земельні ділянки не можуть оброблятися за допомогою сучасних агротехнологій, і тому їхнє використання не може дати достатньої віддачі вкладених коштів. Таким чином вирощування сільськогосподарських культур на даних площах є нераціональним.

Переважаючою організаційно-правовою формою господарювання на селі є фермерські господарства, частка яких у загальній структурі становить 73,8 %. У 2011 р. 84,8 % валової продукції фермерських господарств становила продукція рослинництва. Але така розповсюджена форма користування не є локомотивом розвитку аграрного виробництва і не сприяє нарощуванню виробництва сільськогосподарської продукції. До того ж, спостерігається недотримання норм правильного використання земель. Посіви соняшнику фермери розміщують на своїх полях через 3-4 роки, замість рекомендованих 7 років. Соняшник — є ґрунтовиснажуючою культурою і за умов зневажання технологіями відтворення родючості ґрунтів невідворотно призводить до їхньої прискореної деградації.

Зараз відбувається процес концентрації земельних угідь сільськогосподарських підприємств. Процес концентрації земельних угідь позитивно впливає на ефективність виробництва. Зокрема, підприємства з валовим збором зернових понад 5000 тонн демонструють кращу серед усіх підприємств урожайність зернових. Так, у 2011 р. вони досягли урожайності 37,4 ц/га при середній урожайності у 34,6 ц/га.

Отже, для України головним пріоритетом забезпечення належного рівня продовольчої безпеки є насичення ринку власною сільськогосподарською продукцією.

Висновки. Продовольча безпека країни – є спроможністю аграрного сектору забезпечувати потреби населення у харчування за науково-обґрунтованими нормами. Продовольча безпека поряд з кількісними показниками фізіологічних норм продуктів харчування має враховувати також якісні характеристики, які зумовлюються необхідністю

використання сучасних технологій виробництва сільськогосподарської продукції.

Забезпеченню продовольчої безпеки України та її регіонів сприятиме здійснення таких заходів: розробка і прийняття концепції продовольчої безпеки України та внесення відповідних змін у законодавство; розробка системи індикаторів продовольчої безпеки; державна підтримка вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції.

Збільшення обсягів виробництва основних сільськогосподарських культур надасть змогу не тільки задовольняти потреби населення, але й повноцінно забезпечувати зовнішній ринок, тим самим підвищуючи експортний імідж країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранчик І.І. Стабільне вітчизняне виробництво — надійний фактор продовольчої безпеки України / І.І. Баранчик // Економіка АПК. — 2009. — №1. — С. 41—47.
2. Бойко В.І. Потенціал галузі і цінова ситуація на ринку зерна в Україні / В.І. Бойко, З.П. Ніколаєва // Економіка АПК. — 2010. — №12. — С. 98—105.
3. Микитенко І.А. Аграрний сектор України за умов становлення соціально – економічної системи – глобалізму / І.А. Микитенко // Економіка АПК. — 2009. — №2. — С. 29—35.
4. Саблук П.Т. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції [практичний посібник] / За ред. П.Т. Саблука. — К.: ІАЕ, 2000. — 555 с.
5. Свояченко М. Зерно України: стратегія розвитку, ринки збуту, продовольча та енергетична безпека / М. Свояченко // Агробізнес сьогодні. – 2008. – № 15-16. С. 24-26.
6. Статистичний збірник. Рослинництво України: 2011 р. / за ред. Н.С. Власенко – К.: Державна служба статистики України, Київ. — 2012. — 22 — 29с.